

*Катарина Милошевић**
Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

ПОЛИТИЧКА ПАРТИЦИПАЦИЈА ГРАЂАНА И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ КАО ФАКТОРИ СТАБИЛНОСТИ ДРУШТВА И ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА

Сажетак

У раду аутор истиче пресудну улогу политичке партиципације грађана и националог идентитета у циљу „оздрављења“ демократских начела и институција друштва и локалних самоуправа. Криза легитимације демократских друштава показала је да се демократија не може свести само на техничко питање конституисања и одржавања власти, већ да грађани имају право, потребу и дужност партиципирања у контроли власти, постављању захтева и у процесима одлучивања.

Полазни принцип у раду, када је реч о праву учешћа грађана на локалном нивоу јесте да није реч о праву које грађанима „дарује“ њихова локална самоуправа или државна власт, нити о праву које проистиче из међународних документа, већ о једном оригинарном праву грађана и темељном принципу демократског уређења.

У другом делу рада, аутор питање националног идентитета представља као један веома комплексан феномен којим су се бавили многобројни теоретичари најразличитијих дисциплина. Национални идентитет, и поред предвиђања да ће крај XX и почетак XXI века бити време без нација, још увек представља веома актуелну тему.

* Сарадник у Центру за социолошка истраживања, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Главне методе којима се аутор користи у свом раду су метод анализе садржаја и компаративни метод.

Кључне речи: политичка партиципација, национални идентитет, локална самоуправа, демократија, стабилност

О ЛОКАЛНОЈ САМОУПРАВИ И УЛОЗИ ГРАЂАНА У ПРОЦЕСУ ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ

Значај и функције локалне самоуправе на почетку новог миленијума се налазе у процесу живог развоја, у светлу промена у друштву и промена у потребама и очекивањима грађана.

У Србији је 2007. године донет нови *Закон о локалној самоуправи*¹⁾, који је омогућио спровођење читавог низа реформских опредељења. Један број општина у Србији направио је прве кораке у правцу даљег развијања односа са грађанима и њиховог активнијег укључивања у процес доношења одлука од јавног значаја. Мање или више успешни, ови кораци су, углавном, усмерени ка бољем информисању грађана и у новије време све се више допуњују иновативним методама, као што су отворени веб портали, грађански панели, фокус групе или електронске дебате.

У документу „*Непосредно учешће грађана у јавном животу на локалном нивоу*“ (2006) стоји да: „Унапређење непосредног учешћа грађана у локалном јавном животу у Србији изискује стварање стратегије за превазилажење узрока и проблема који отежавају учешће грађана, оснаживање постојећих облика и увођење нових облика грађанске партиципације“.²⁾ Ипак, још увек не постоји усвојен политички оквир за учешће грађана у управљању на локалном нивоу, у смислу неке врсте националне стратегије или инструктивних докумената који би усвојили централни органи, а који би садржали прецизно назначене дужности централних и локалних власти у циљу поспешивања и омогућавања потпунијег развоја непосредног грађанског учешћа у управљању.

1) На основу члана 112. став 1. тачка 2. Устава Републике Србије, донет је Указ о проглашењу закона о локалној самоуправи и усвојен Закон о локалној самоуправи, који је донела Народна скупштина Републике Србије, на Осмој седници Другог редовног заседања у у Београду, 29. децембра 2007. године; Закон о локалној самоуправи (Сл. гласник РС бр. 129/07)

2) Стална конференција градова и општина, *Непосредно учешће грађана у јавном животу на локалном нивоу*, 2006, стр. 2-3.

Да би на локалном нивоу уопше дошло до партиципације, и да би она била смислена и успешна, неопходно је задовољити неколико важних критеријума: постојање стимулативног законског оквира, поверење грађана у локалну управу и постојање снажног цивилног друштва; неопходна је и подршка политичких актера за партиципаторне активности, одређени ниво отворености и транспарентности јавне управе; развијени капацитети локалне самоуправе како би она могла одговорити потребама партиципаторних процеса; неопходно је да грађани располажу релевантним информацијама о раду локалне управе, о политичким опцијама и механизмима партиципације који им стоје на располагању, као и о укупним збивањима унутар дате локалне заједнице.

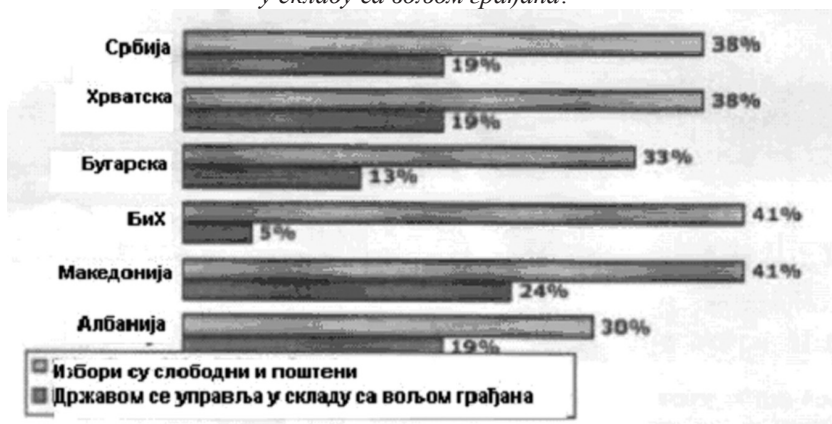
У поменутом документу као кључни *узроци* недовољног непосредног грађанског учешћа наводе се: *доминација политичке културе која не афирмише грађанско учешће; низак ниво знања и свести грађана о њиховим правима и слободама и о надлежностима одређених нивоа власти; незаинтересованост грађана за јавни живот проузрокована лошим животним статусом, недостатком времена, информација и знања и неразвијена и неефикасна пракса непосредног учешћа грађана;*

Сложивши се са овим, додаћемо још неколико *разлога*, које ћемо, поред наведених, у раду третирати као индикаторе слабе партиципације грађана у јавном животу: *неповерење грађана у представнике локалне власти; неповерење грађана у представнике својих општина; неповерење грађана у медије (услед спреге која постоји између представника власти и медија, при чему су медији најчешће у служби политике); неповерење грађана у градске институције; исцрпљеност дугогодишњим политичким превирањима; монотонија, незаинтересованост грађана; конформизам; недовољна информисаност о проблемима у чије би решавање требало да се укључе грађани; недовољна информисаност о потреби укључивања грађана; непознавање законских оквира који омогућавају грађанима да учествују у јавном животу.*

Наведене разлоге слабе партиципације грађана, због неповерења у представнике власти и градске институције поткрепићемо подацима из истраживања које је обавила агенција Medium Galup (2008), а који се односе на наш регион: Србија и Хрватска имају идентичне резултате, 38% грађана сматра да су избори фер и поштени, док 19% сматра да се државом управља у складу са њихо-

вом вољом. Најмање поверења у изборе имају грађани Албаније док најмање поверења у управљање државом имају грађани Босне и Херцеговине. (видети графикон 1).

График бр. 1:
Регионални подаци
– избори и управљање државом –
општа оцена
„Да ли мислите да су избори у вашој земљи
слободни и поштени?“
„Да ли бисте рекли да се вашом државом управља
у складу са вољом грађана?“

Извор: http://www.tns-bg.com/newsletters/Newsletter_TNSMediumGallup_Demokratija_Dec_07.pdf

Ситуација се до данас готово и није променила што нам говоре и подаци из документа „Непосредно учешће грађана у јавном животу на локалном нивоу“: „Како данас ствари стоје у Србији, већина грађана Србије није подстакнута од својих локалних структура власти да размишља на начин да се активирју како би, заједно са тим властима, решавала проблеме и учинила да локална заједница на најбољи начин искористи све своје капацитете ради побољшања услова живота. У свим бившим социјалистичким земљама, у које спада и Србија, грађани имају значајне резерве према неформалним, али и према формалним облицима сопственог учешћа у управљању јавним пословима, будући да у овим земљама наслеђена политичка култура не вреднује позитивно такав вид грађанског ангажмана у јавном животу“.³⁾

3) Исто, стр. 6.

ПОЛИТИЧКА ПАРТИЦИПАЦИЈА – СТВАР ПОТРЕБЕ ИЛИ ВОЉЕ?

Политичка партиципација је трансформисала људе из позиције-поданик, у позицију-грађанин. Бити пуноправан грађанин једног друштва значи учествовати у његовој изградњи и побољшању услова живота у истом. Иако свако има људско право да одлучи да буде политички неактиван, онда је врло битно да се схвате последице такве одлуке. Бити политички неактиван значило би бити у потпуности задовољан својим грађанским животом и условима живота, не обазирати се на оно што је лоше и не покушавати променити своју свакодневицу у случају незадовољства. Проблем настаје што се тај придев, политички, с временом отуђио од људи те за њих политичка активност представља улазак у странку, гостовања у неразумљивим политичким емисијама и читање још конфузније дневне штампе.

Решење можда „лежи“ у поновном зближавању људи политике и прихватању политике као наше свакодневице у којој сами доносимо одлуке и градимо сопствене политичке ставове. Управо је и одлука да се не изађе на изборе, такође одређени политички став. Битно је истраживати разлоге грађанске политичке апстиненције, која наравно укључује и изборну апстиненцију и изнаћи начине да се људи мотивишу за учествовање у јавном политичком животу. Међутим, није довољно, чак би могло да буде и опасно, људе мотивисати само на пуки излазак на изборе и испуњавање гласачког листића. Пре свега, људе треба мотивисати да се едукују у смислу друштвених и политичких збивања како би били сигурнији у одлуку коју доносе.

У нас је велики број оних апстинената који немају некакав јак политички разлог зашто не излазе на изборе. Најчешћи разлог њихове изборне апстиненције јесте *незаинтересованост*. Ово је, поново, резултат оне исте отуђености од политике и политичког живота те погрешно схватање појма политички активизам.

Зоран Славујевић наводи три главна разлога оваквом опхођењу ка изборном процесу: „Незаинтересовани грађани увек апстинирају, а незаинтересованост може да буде последица: 1. незаинтересованости за исход избора, јер бирач не очекује значајније промене на боље или на горе, без обзира ко победио; 2. неувиђања

значајнијих разлика између партија (...) или кандидата који учествују на изборима; 3. недовољне информисаности о партијама и кандидатима (...).⁴⁾ С друге стране, изборна апстиненција можда и није толико опасна колико је опасна *изборна партиципација из погрешних разлога*. Нажалост, управо су *етноцентризам и изражен национализам*, оно што модерно друштво води у суноврат, разлог повећања броја гласача током кризних периода.

У складу са горе наведеним, а у циљу превазилажења проблема слабог непосредног учешћа грађана у јавном политичком животу, даћемо предлоге за побољшање њиховог учешћа како на националном, тако и на локалном нивоу: унапређивање свести грађана (оно захтева проширивање формалног образовања - грађанско васпитање); стварање програма за образовање старије популације кроз семинаре, путем образовних кампања ближу сарадњу са организационим облицима грађанског активизма као што су невладине организације; унапређивање праксе шире афирмације директног учешћа грађана у одлучивању (референдума и грађанске иницијативе); остваривање права грађана на учешће у управљању на локалном нивоу требало би да добије потпунији смисао и да буде непосредније подржан у званичним документима: Устав Републике Србије, Статути градова и општина, општински прописи, Стратегије локалне самоуправе...); унапређење правног оквира за постојање и деловање организованих облика грађанског активизма; и на крају, али не и мање битно, поред три постојећа облика непосредног учешћа грађана (референдума, грађанске иницијативе и зборов грађана) која постоје у Закону о локалној самоуправи, требало би јасније назначити и друге облике непосредног учешћа грађана у јавном животу.

Циљ оваквих, горе наведених интервенција, јесте да се у одлучивање укључе сви сегменти друштвау циљу успостављања јасних правила за учешће грађана у одлучивању и изградњи поверења између власти и грађана (што је предуслов за развијање културе учешћа грађана у одлучивању, али и за низ других демократских промена у Србији). Кроз адекватне промене јавних политика потребно је обезбедити стимулативније окружење за форме директне демократије. Такође, грађани морају правовремено и квалитено бити информисани о потреби њиховог учешћа у јавном животу. Информације морају бити комплетне како би грађани могли да из-

4) Зоран Славујевић, *Политички маркетинг*, Чигоја, Београд, 1999, стр. 104.

граде став; лако разумљиве – нарочито када су у питању технички пројекти; и приступачне – објављене путем најчешће коришћених канала комуникације (то не морају бити скупи канали попут јавних медија, него сасвим једноставни попут огласних плоча у месним заједницама, интерактивни веб портали и сл.). Као трећи разлог гласачке апстиненције, З. Славујевић наводи недовољну информисаност која се огледа и у познавању, нпр, различитих идеологија појединачно. Мало људи који активно излазе на изборе зна да дефинише социјализам, либерализам, конзерватизам итд. У нашој држави имена које политичке странке носе стоји чисто као брендови испред одређених људи и не говоре много о њиховом политичком програму.

У новије време, форме политичке партиципације грађана, све више се свде на грађанску непослушност⁵⁾. М. Касе и С. Барнес⁶⁾ указали су на значајан пораст неконвенционалне партиципације и протестног потенцијала и на чињеницу да се у модерним друштвима принцип хијерархије и стабилности, све више замењује партиципацијом, динамичким процесима и променама у функционисању демократије. Аутори су комбинујући заинтересованост за политику и различите оријентације деловања, разрадили четири модела политичког деловања грађана: *модел политичке апатије - особе без интереса и без деловања; модел политичке пасивности - особе с интересом, али без деловања; модел експресивног деловања - особе без интереса, али с деловањем; модел инструменталног деловања - особе с интересом и деловањем.*⁷⁾ Док прва два модела указују на неактивност у подручју политичког живота, друга два модела говоре о потреби људи за политичким деловањем, али с различитом мотивацијом.

Експресивни грађанин не показује политички интерес, он делује у име слободе говора, изражавања аутономије различитих животних стилова, постизања вишег квалитета живота хуманизацијом односа, дакле, у име опших вредности које су темељ демократских друштава. С друге стране, инструментални активисти политички су активни, али делују мотивисани само остваривањем сопственог социјалног статуса, сигурности или материјалних добара. Уколико

5) Вид политичког деловања, који представља неконвенционално протестно понашање.

6) Barnes S, M. Kaase, *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, Beverly Hills: Sage Publications, 1979, стр. 53.

7) Исто, стр. 63.

четри поменута модела политичког деловања применимо на грађане у Србији, можемо закључити да наши грађани данас политички бивају активни (уколико уопште јесу активни) само и једино онда када је њихов лични интерес угрожен или уколико су њихове личне потребе занемарене. Из тих разлога закључујемо да грађани Србије спадају или у први или у четврти модел. Јер, у пракси је већ виђено да је у Србији само у периодима криза, ратова или рецесије повећан излазак бирача на изборе. „Излазак на изборе је, по правилу, висок уочи рата, на почетку дубоких друштвених и политичких криза, а значајно опада у послератном периоду, са продужавањем кризе итд.“⁸⁾ Или овај податак више говори о политичким кампањама и способности кандидата да увере бираче да управо они могу да буду ти који ће знати како водити народ и државу кроз кризу или наши грађани реагују једино онда када је њихов национални идентитет у доба превирања нападнут, прозиван или га је потребно мало оживети.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ НА ПОЧЕТКУ XXI ВЕКА

Живимо у савременом друштву које карактерише брз процес друштвено-економског и цивилизацијског развоја и у коме је број идентитета у непрекидном порасту. Суочени са плурализмом идентитета, нашли смо се у ситуацији у којој је данас идентитете тешко идентификовати и извршити њихову класификацију. „Без обзира на то, ипак се може рећи, да се у тој лепези идентитета, по свој вредности издвајају лични, професионални, верски и национални идентитет“.⁹⁾ Потребна за личним идентитетом произилази из неоспорне чињенице да човек није само друштвено биће, већ и особена персонална реалност која нас штити од конформизма, односно утапања у различите форме колективитета, где апсолутно губимо своје ја, по којем нас други препознају. „Човек са идентитетом би требало да осећа своје “ја” и ван социјалних односа у које ступа и улога које игра – што директно противречи постмодернистичкој тези да се човеково “јаство” јавља само за време играња неке партикуларне улоге у неком односу. Такође, свака расправа о идентитету мора водити рачуна о томе да је онај ко има идентитет, постао свестан разлике између *субјекта* и *објекта* - разлике која је, иначе,

8) Зоран Славујевић, *Политички маркетинг*, Чигоја, Београд, 1999, стр. 103.

9) Опширније о томе у Б. Трамошљанин, *Нација, национализам и национални идентитет*, на http://www.sd.org.rs/files/godisnjak_br03/boro%20tramosljanin.pdf

угрожена у свакодневном искуству савременог човека. Човек са идентитетом је повукао јасне границе између себе и свих других, и не може и не жели да буде ико други до он сам¹⁰⁾. Професионални идентитет има есенцијални значај, јер се путем њега исказује суштина човека. Верски идентитет има своје исходиште у чињеници да човек није само биолошко биће него и спиритуалистичко. То значи да је религиозност иманенција човека, путем које се он потврђује у духовној сфери.

Сваку расправу о етничком и националном идентитету нацији, отежавају озбиљне термилошке потешкоће. Зато, када се упуштамо у истраживање тих феномена прво морамо јасно разграничити два слична, а ипак различита појма и ентитета: прво, појам/ентитет **етнички**, који стоји уз етничке скупине, етничке заједнице и етнички идентитет и, друго, појам/ентитет **национални**, који настаје уз нацију, националну заједницу, национализам и национални идентитет.

Нације, националне заједнице и национални идентитети, као савремене историјске појаве, настају и изграђују се, током друштвених промена и процеса у епохи Модерне и модерног друштва у Европи крајем 18. века, не само као индивидуални и групни идентитети него и као модерни *национални колективитети* и уједно као *колективни идентитети*. То је раздобље када су европски народи, унутар модерног друштва (и индустријске цивилизације), остварили напредак на свим подручјима живота, стварајући нове националне вредности и трагајући за вишеструким друштвеним идентитетима. То је процес сталних друштвених и националних промена, али и социјалних, етничких и националних супротности, који још увек није завршен.

Идентитет, као динамична појава, ствара се увек у односу на *друге*. Ради се о феномену који је почетком XX века Чарлс Х. Кули [Colley] одредио као „учинак гледања” током кога појединац доживљава себе у искуству другог.¹¹⁾ У савремености су се „над постојаношћу људског идентитета кроз време надвиле многе опасности, не би се смео доводити у питање чврсти карактер човековог

10) Бранислав Стевановић, „Социјални и идентитарни еквиваленти постмодерне разноликости“, у Зборнику Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011, стр. 608.

11) Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић, „Проблем очувања идентитета на Балкану“, *Национални интерес*, год. VII, vol. 10, бр. 1/2011, стр. 87.

„јаства” који овом омогућује извесну сталност свести (и стабилност самосвести) у променама. Живећи веома брзо у савремености, људи губе трајан осећај да су исте особе, да остају исти током година“.¹²⁾ Ми своје *Ја* креирамо у интеракцији са другима што представља један реципрочан процес. Идентитет, поред тога што дефинише „ко сам Ја» он, такође, одређује и „ко нисам Ја». Свако од нас је истовремено носилац више идентитета који се формирају током живота. Задржати свој идентитет, а при том обезбедити другима да то исто учине представља свакако праву енигму на почетку XXI века. „Разлике се још увек не схватају као начин проширивања знања, извор сарадње, већ насупрот, разлике постају извор јаза између припадника различитих култура”.¹³⁾

Питање идентитета увек је „питање промишљеног и осмишљеног односа према себи и према другима, нека врста једначине којом се утврђује колико је неко једнак самоме себи, а колико и у чему се од других разликује. Питање је сложено и зато што се може говорити о разним врстама идентитета: о личном и колективном, о породичном и професионалном, о верском и политичком, о локалном и националном, али и о општељудском идентитету“.¹⁴⁾

Укратко ћемо представити полазишта (о терминолошком и употребном значењу) појединих аутора који су се бавили проблемом идентитета и националног идентитета. Дефинишући идентитет у друштвеном контексту Финијева и Ротерам (Phinney и Rotheram) одређују национални идентитет као „израз симболичко-когнитивне и емоционалне везаности грађана за њихову државу, који је дефинисан као свест о припадности одређеној националној групи која укључује постојање заједничких веровања, вредности и циљева”.¹⁵⁾ Финијева сматра да се национални идентитет састоји из следећих делова: *самоидентификација* – овај део идентитета

12) Бранислав Стевановић, „Социјални и идентитарни еквиваленти постмодерне разноликости“, у Зборнику *Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011, стр. 607.

13) Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић, „Проблем очувања идентитета на Балкану“, *Национални интерес*, год. VII, vol. 10, бр. 1/2011, стр. 88.

14) Милован Митровић, „Српски национални идентитет: традиционални корени и модерни изазови“, у Зборнику *Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011, стр. 621.

15) Владимир Михаић, „Да ли смо ми Европљани? Повезаност и корелати европског и националног идентитета“, *Психологија*, Друштво психолога Србије, бр. 2/2009, стр. 203.

представља самоодређење појединца као члана националне групе која може, али и не мора бити нација порекла; *осећај припадности* – он може варирати између двеју крајности, од снажне и потпуне везаности за групу, па до чисто формалне припадности, без неког већег емоционалног укључења; *ставови према чланству у групи* – ови ставови се углавном манифестују у осећању поноса и задовољства због припадности групи; *укљученост у рад и живот властите националне групе која* подразумева употребу националног језика, склапање пријатељства и интимних веза, припадност религијској групи, укљученост у политичке активности везане за побољшање статуса своје групе, познавање националне културе, историје... И. Шибер је мишљења да се национални идентитет може дефинисати и „као осећај припадности одређеној групи, који је стечен процесом социјализације, кроз који се прима језик, традиција и култура националне групе и кроз који се појединац поистовећује с групним вредностима и интересима те групе у целини”.¹⁶⁾ На истом фону, Мануел Кастелс [Manuel Castells] каже да идентитет представља „...процес стварања смисла на темељу културних особености или сродног низа културних особености којима је дата предност у односу на друге изворе смисла”.¹⁷⁾

Крај XX века обесхрабрио је илузионисте који су са пуно елана говорили и писали о брзом одумирању нација. Национални идентитети још увек су реалност савременог друштва, производ културе и степена унутрашње интеграције и поделе рада у савремености. *Идентитет* није само рационални конструкт, нити идеолошки постулиран, већ слојевит појам у коме коегзистирају различити елементи друштвене свести (религијски, традицијски, научни, колективни - етнопсихолошки па и идеолошки).

Разумевање дијалектике метаморфозе идентитета управо захтева целовиту социолошку и социјалнопсихолошку анализу, а не само опис владајућих идеологија, политичке реторике владајућих елита. Научно истраживање захтева критички увид у односе између нормативног и стварног: између европске перспекције, културне оријентације актера и стварног стања друштвене свести. У том смислу разумевање процеса настанка и формирања идентитарне културе захтева упоредну анализу промена како у сфери облика друштвене свести тако и у самом начину производње и поделе ра-

16) Исто, стр. 205

17) Мануел Кастелс, *Информацијско доба – економија, друштво и култура 2: Моћ идентитета*, Голден маркетинг, Загреб, 2002, стр. 16.

да. Јер, начин живота људи и облици повезивања друштвених група у социјалном пространству, у садејству са гекултуром развоја, одлучујуће утичу на формирање облика друштвене свести, метаморфозу друштвених идентитета – у распону од родног, трибалног, етничког, националног до глобалног идентитета.¹⁸⁾

Нација, као глобална група, облик друштвене егзистенције људи, нашла се на крају XX. века на удару узајамних процеса глобализације и фрагментације света. Ови процеси битно утичу на разарање старих облика идентитета и формирање нових – у распону од глобалног транснационалног идентитета или рефедаулизације, ретрибализације и реетнизације друштвене свести. Преко виших облика евроинтеграције и постнационалних констелација - отвара се пут ка трансмутацији нација и настанку транснационалног/постнационалног идентитета.

Ваља подсетити и да духовни идентитет представља основу колективне егзистенције али и националне вертикале. У том смислу културна традиција има значајан утицај не само на интеграцију нације, већ се јавља и као фактор мобилизације друштвених група. Деструкција културног наслеђа једне нације може водити ка њеном самоубиству. Речју, култура јесте производ друштва али и произвођач идентитета друштвених група, основа њене кохезије и трајања..

Основа српског националног идентитета јесу неке непролазне вредности традиције али и модерне вредности. У нашој литератури вођене су контроверзне расправе о српском-културном обрасцу и улози интелектуалаца у његовој изградњи и промоцији. Такође, историјско искуство показује различит однос друштвених покрета према културном наслеђу и националној идентитарној култури. У епохалном смислу посматрано, блокада и криза у развоју воде ретрадиционализацији и ширењу конзервативне свести, док развојне епохе омогућују ширење процеса модернизације и прогресиван развој друштвене свести. „Савремена криза оличена у неоконзервативној кризи у свету отворила је пут рефеудализацији свести и етнополитици. А то значи провали редуccionистичких облика друштвене свести, што пре или касније доводи до нарастања стереотипа, етничке дистанце и сукоба између етничких група. У том смислу идентитет савременог човека на Балкану је противречан, у

18) Опширније о томе у студији Љубиша Митровић, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

знаку разапетости између ретрадиционализма и изазова модернизма и постмодерне¹⁹⁾.

За разлику од традиционалних заједница у којима су доминирале јасно одређене друштвене улоге, модерно доба је изнедрило човека који истовремено функционише у различитим просторима идентитета међу којима влада покретљива и променљива хијерархија. Вишеструки идентитети или улоге индивидуалног Ја и његове начелне могућности избора протежу се од класичних сфера расе, полности и места у породици, преко улога у друштвеним односима (који подразумевају друштвену класу, слој, професију, партију или конфесију), све до нових територијалних целина (држава, регион, насеље). Сваки од тих засебних идентитета представља одређени калуп за социјализацију индивидуума преко којег се стиче способност комуникације у заједници, односно самосвест о пореклу, месту и моћима појединаца и група унутар датог друштвеног контекста.

Најсложенији облик колективног идентитета модерног доба јесте *национални идентитет*. Његова функција јесте „укорењивање“ модерног индивидуума у новоформирану заједницу (нација), изналагање емоционалних садржаја и културног оквира за политичко деловање и егзистенцијалну утеху у свету који је поништио или радикално преобразио традиционалне облике друштвености, тј. метафизички утемељене начине организације личног и колективног постојања. „Језик и вера, част и имовина, породица и држава, морал и право, историја и геополитика – свако са своје стране и сви заједно - творе слојевито језгро сваког, како старог тако и новог српског (и сваког другог) националног идентитета“²⁰⁾ Феноменолошки гледано наведени слојеви националног идентитета могу се сликовито представити као „струк лука који би ваљало да има дубок историјски корен (богату традицију), здраво стабло (главицу са пуно складно сложених социјалних слојева-љуски) и здраве зелене перасте листове који се пропињу у висине и скупљају дневну (духовну) светлост, неопходну за нову и непрестану социјалну фотосинтезу. Довољно је да једно перо пожуги и увене и да само

19) Љубиша Митровић, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 59.

20) Милован Митровић, „Српски национални идентитет: традиционални корени и модерни изазови“, у Зборнику *Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011, стр. 622.

једна љуска почне да трули, па да цела главица, заједно са кореном пропадне“²¹⁾

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ „МАЛОГ ЧОВЕКА“

Излизаност, а не ретко и злоупотреба појмова као што су «демократија», „људска права», „правна држава» и „грађанско друштво» није нова појава на просторима земаља у транзицији. Суштина тих појмова остаје истрајна у својој упорности да се сакрије од ума просечног грађанина. Ефекти доместикације света, још увек, чини се, имају примат над ефектима његовог повезивања везама емпатије и солидарности, у којима је садржан дубљи смисао планетарног заједништва. Тријумфална ароганција хладноратовских победника и ерупција национализма, опасност од нуклеарне катастрофе, исцрпљеност природних ресурса и екосистемска деградација, демографска експлозија на једној и депопулација на другој страни света, планетарни су проблеми којима се данашња политика, утемељена на концепту моћи схваћене у смислу међудржавне конкуренције, суочава. Један ревидирани концепт моћи пре би требало да утиче на способност партнерски удруженог, уместо ривалски супротстављеног човечанства, да решава потенцијалне проблеме пред којима се нашло глобално свестко друштво, проблеме чија ургентност и глобални карактер подривају сувереност националних држава. Мада, данас, инсистирање на њему у околностима када не постоји заједничка безбедност и сувереност човечанства над властитим опстанком, бива лишено сваког смисла.²²⁾

Уколико би свет у XXI веку успео да макар донекле исконтролише своју непрестану тежњу ка контроли људи, територија, богатства, ресурса и културних група, могли бисмо закључити да нови период који је пред нама, јесте период сарадње и стварања мултицивизацијског света на основама разумевања, сарадње и кооперације. Али... нажалост, то се не дешава и то није наша стварност. Ми данас имамо и више него изражену потребу одређених светских велесила да све процесе модернизације заправо претворе у процес поновне техничке и људске експлоатације и поновне територијалне колонијализације. Оно што наводи људско биће да

21) Исто, стр. 622.

22) Опширније у: Мирољуб Радојковић, „Политичка комуникација у Србији“ – оглед из пројекта “Пут Србије ка миру и демократији”, Република, год. XV, Београд, 2003, на <http://www.republika.co.rs/304-305/23.html>

оствари своју личну тежњу, без обзира на њену могућност остваривања или на друге људе, процес је његовог психолошког стања, осликан кроз ничеовско-макијавелистички нагон ка апсолутном постизању крајњег циља, без обзира на средство које се при том примењује.

Процес преображавања друштва која се налазе у расцепу између „затворених” ка „отвореним” друштвима, у процесу транзиције, модернизације и признавања мултикултуралности, тежак, је, спор и наизглед неостварљив јер у том долази до сукоба друштвених и политичких сила, својинског монопола, из чега се јавља тенденција покретања учешћа друштвених актера тј, грађанства као помоћи у процесу стабилизације друштва и његовог уређења. И у екстремним видовима апсолутне власти у свим друштвеним процесима, видимо израз друштвене немоћи и чини се да та хегемонија узима утолико више облик апсолутне власти уколико је изражена друштвена немоћ, и да се стање друштвене немоћи продужује уколико се одржи власт са апсолутистичким претензијама. Само промена владајућег модела националног идентитета и установљење уређеног друштвеног поретка, може ова друштва извести из периода криза и довести их на ниво нормалног функционисања и егзистенције грађанства.

О грађанину је, у овом његовом најдубљем смислу, говарио и Вилхелм Рајх, у свом делу „Чуј, Мали човече!”. Инспириран масовном психологијом фашизма, он је одржао огорчено предавање свим малим људима ове планете, о томе да упркос свим напорима разноразних забрана, неће бити ни демократије ни грађанског друштва све док не буде било грађана, док Мали људи барем мало не порасту. „Кад не би био веома Мали човек, микроскопски Мали човек, ти најгенијалнији истраживачу XX века, развио би космолитску свест уместо националне свести и пронашао би својим високим умом средства да атомска бомба не разори овај свет или би, ако је по твојој логици то неизбежно, гласно и јасно утицао да је онемогућиш као претњу. Вртиш се у сопственом кругу, сам си га створио, Мали човече, и не налазиш излаз, јер су твој поглед и твоја мисао погрешно усмерени”²³⁾

И док се у свету, са правне тачке гледишта, воде отворене расправе о опасностима савремене тираније грађана над неграђанима, балкански социолози и политиколози тек понекад говоре о дру-

23)

Вилхелм Рајх, *Чуј, Мали човече*, Радио Б92, Београд, 1997, стр. 136.

гом аспекту једног од првих демократских принципа - о проблему политичке културе у оквиру заједнице у којој грађани делују. Јер, појам грађанина није само динамична категорија савремених светских политичких токова, већ и једна изразито значајна форма политичког идентитета сваког појединца. Да би дошло до формирања овакве врсте идентитета, није довољно само ограничити тенденцију државе да, креирајући продуктивистичко друштво, потчини сваког појединца. Није довољно преиспитати релацију „грађанин-држава», потребно је позабавити се проблематиком релације „грађанин - политичка заједница».

Индивидуална политичка одговорност и даље остаје само ружна, непозната реч.²⁴⁾ На свету и даље живе Мали људи, који и даље не желе да чују истину о себи, јер они хоће да остану Мали људи или да постану Мали Велики људи. Мали човек хоће да постане богат, да буде вођа странке, председник ветерана рата, или секретар удружења за неговање јавног морала, да буде Велики. „Велики је једном био веома мали човек који је развио у себи једну велику способност: умео је да увиди када мисли и када се понаша као мали. Велики човек, дакле зна када је и какав је Мали човек. Мали човек не зна да је мали и плаши се да то сазна”.²⁵⁾

Одговор на вечито питање зашто је једну земљу могуће национализовати, ујединити, оплеменити и колективизирати и ослободити националистичких окова можемо потражити у категоријама различитости „Ми» и „Они». Категорије у којима размишља „Мали човек”. Разлика „нас» и „њих» „Малом човеку», обичном грађанину доноси сигурност, јер човек још увек није спреман да постане „ја». Није спреман да прихвати да поставши „ја», на себе преузима одговорност да постане човек, грађанин, народ, биће које има социјану свест и које представља јавно мњење и критичку свест једног друштва. *Његовог друштва.*

24) Мирољуб Радојковић, „Политичка комуникација у Србији“ – оглед из пројекта “Пут Србије ка миру и демократији”, Република, год. XV, Београд, 2003, на <http://www.republika.co.rs/304-305/23.html>

25) Исто, на <http://www.republika.co.rs/304-305/23.html>

ПОЛИТИЧКА ПАРТИЦИПАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ КАО ФАКТОРИ СТАБИЛИЗАЦИЈЕ ДРУШТАВА И ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА

Учешће грађана у политичком животу локалне заједнице и одлукама које доноси локална јавна управа, важан је аспект развоја савременог друштва и демократског система. То је механизам за успостављање ефикасног спољашњег надзора рада власти, али и начин за креирање јавне политике блиске стварним потребама грађана. Са партиципацијом грађана, расте и вероватноћа да је јавна политика базирана на реалним потребама грађана, јер грађани пре подржавају оне одлуке у којима су сами учествовали и које су сами доносили. Учешће грађана се сматра и могућим решењем за проблем „демократског дефицита” који се манифестује у расту неповерења грађана према власти, мањем одзиву бирачког тела, политичкој апатији и скепси према успостављеним вредностима, процедурама и институцијама. У том смислу, партиципација је посебно погодна за локални ниво власти, јер је процес доношења одлука административно ближи грађанима, а импликације донесених одлука могу се брзо осетити унутар локалне заједнице.

Такође, директно учешће грађана у одлучивању јесте политичко право које се мора гарантовати свим грађанима на основу међународних докумената из области људских права, уз нагласак да када је у питању локални ниво, ово право јесте делимично уграђено у важеће домаће законе којима се регулише локална самоуправа. С обзиром да постојећи закони већ прописују одређени број решења за комуникацију и консултовање власти са грађанима, желимо да напоменемо да они на тај начин остављају и могућност примене и других облика непосредног учествовања грађана у одлучивању.

За локалну заједницу од битног је значаја апострофирање да успостављање јасних правила за учешће грађана у одлучивању треба да допринесе изградњи поверења између власти и грађана, што је предуслов за развијање културе учешћа грађана у одлучивању, али и за низ других демократских промена. Мишљења смо да указивањем на то, да је кроз адекватне промене јавних политика потребно обезбедити стимулативније окружење за форме директне демократије и директног учешћа грађана, можемо доћи до дугорочног решења у овом домену, у правцу ревизије закона који имају утицаја на локални ниво и јавни интерес, с циљем да се надлежним

органима наметне обавеза укључивања грађана у раним фазама одлучивања (наравно уз напомену да би требало ојачати механизме контроле поштовања законских обавеза у овој области).

У раду смо инсистирали на томе да од свих врста идентитета, посебно место заузима национални идентитет чије се питање актуализовало настанком нације, независно од тога који модел нације доминира приликом њеног конституисања (државно-територијални или културно-етнички). То питање се увек изнова поставља, с обзиром на чињеницу да данас нема једнонационалних држава у свету, него су оне све, више или мање, мултинационалне. Отуда и интересовање за усклађивање националних идентитета у вишенационалним државама. Оно може бити успешно једино под предпоставком да постоји равноправност нација. Ако је обрнуто, онда настају национални конфликти, који могу имати за последицу дисолуцију заједничке државе. Стога је и проучавање идентитета нарочито је интересантно у срединама где долази до сусрета између различитих култура. На таквим просторима је сусрет различитости неизбежан, а развој толеранције неопходан. Балкан свакако представља добар пример оваквог друштва у коме постоје не само мултинационалност и мултикултуралност, већ и и мултиконфесионалност.

Модерност је расточила привид јединственог бивствовања што је условило настанак и трајање специфичне, системске модерне кризе. Једна од најизразитијих међу њима свакако је *криза идентитета*. Она више није строго индивидуални проблем (као нпр. тешкоће у процесу сазревања и сл), већ у Модерни добија своју битно друштвену димензију, која почиње од начина легитимисања света постојећих вредности, преко политичког и етичког самоодређења појединаца, до колективног идентитета група које траже начине за прилагођавање новим поредцима светске моћи и регулације. Управо у том светлу ваља разумевати процес настајања и трајања нација, односно националног идентитета.

Језик и вера, част и имовина, породица и држава, морал и право, историја и геополитика творе слојевито језгро сваког, како старог тако и српског (националног идентитета). „Ти слојеви препознају се код свих варијетета националне самосвести, код оне која се означава као национални интегралizam (или интегрални национализам), на једној страни, или код оне на супротној страни коју обележава анационални (провинцијски) локализам и(ли) антинационални мондијализам (интернационализам). Разлика из-

међу наведених варијетета националне самосвести само је у томе што је код једних закржљало оно што је код других развијено или хипертрофирано. Ове разлике се у историјским неприликама продубљују тако што се заједничке црте националног карактера и све друге сличности прво занемарују, па потом негирају – све док се временом не почну међусобно супротстављати и оштро сукобљавати. Старе и нове противречности унутар српског националног идентитета зато је могуће објаснити и разумети само критичком анализом старих и нових историјских (не)прилика којом се долази до рационалне *историјске самосвести*“.²⁶⁾

Било која расправа о националном идентитету требало би да за циљ има указивање на потребу осмишљавања националног идентитета који обезбеђује опстанак и подстиче свестрани унутрашњи друштвени развој. Једино такав национални идентитет може да представља најсигурнији залог српског народа у актуелним и предстојећим регионалним и европским интеграцијама. Само у том смислу можемо установити и тврдити да се ради о модерном националном идентитету који се односи на све оно што једном народу омогућује да и у новим и измењеним условима, у садашњем и будућем времену, очува себе и остане свој, без обзира на све што га споља и изнутра нагони/гони да се мења.

Katarina Milosevic

**POLITICAL PARTICIPATION OF CITIZENS
AND NATIONAL IDENTITY AS FACTORS OF SOCIETY
STABILITY AND LOCAL SELF-GOVERNMENTS**

Summary

The author emphasizes the crucial role of political participation and national identity to “healing” of democratic principles and institutions of society and local governments. The crisis of legitimacy of democratic societies has shown that democracy can not be reduced to a technical issue of the constitution and maintenance of power, but that citizens have the right, the need and duty of participation in the control of government, setting requirements and decision making processes.

The basic principle at work when it comes to real citizen participation at the local level is that it is not a law that “gives” citizens of their local government or state authori-

26) Милован Митровић, „Социологија и историјска самосвест“, у *Зборник Филозофског факултета у Новом Саду*, с. 83-94. Нови Сад: Филозофски факултет, 1990, стр. 32.

ties, nor of the right arising from international documents, but an originernom rights of citizens and the fundamental principle of democratic planning.

In the second part, the author presents an issue of national identity as very complex phenomena which are practiced by many scholars of different disciplines. National identity, despite predictions that the end of the twentieth and twenty-first centuries will be the beginning of time without nations, is still a very current topic, which we still can not say that it is outdated.

The main methods which the author uses in his work are content analysis and the comparative method

Key words: *political participation, national identity, local self-government, democracy, stability*

ЛИТЕРАТУРА

- Barnes S, M. Kaase, *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, Beverly Hills, Sage Publications, 1979.
- Турић Живојин, „Модернизација и питање националне државе”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, 2003, вол. 2, бр. 1.
- *Закон о локалној самоуправи*, Службени гласник РС, бр. 129/07, Београд, 2007.
- Зборник радова *Традиција, модернизација, идентитет - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011.
- Кастелс Мануел, *Иформацијско доба – економија, друштво и култура 2: Моћ идентитета*, Голден маркетинг, Загреб, 2002.
- Милошевић Катарина, Стојадиновић Миша, „Комуникацијски контекст културе и мултикултурног друштва”, *Наука*, вол. 2, бр. 2-3, Часопис *Слобомир*, Универзитет за друштвене и хуманистичке науке, Слобомир, Бијељина, 2010.
- Митровић Љубиша, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Митровић Милован, *Социологија и историјска самосвест*, у *Зборник Филозофског факултета у Новом Саду*, стр. 83-94. Нови Сад: Филозофски факултет, 1990.
- Митровић Милован, „Српски национални идентитет: традиционални корени и модерни изазови”, у *Зборнику Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011.

- Михаић Владимир, „Да ли смо ми Европљани? Повезаност и корелати европског и националног идентитета”, *Психологија*, Друштво психолога Србије, бр. 2/2009.
- Радојковић Мирољуб, «Политичка комуникација у Србији» – оглед из пројекта “Пут Србије ка миру и демократији”, *Република*, година XV, Београд, 2003.
- Рајх Вилхем, *Чуј, Мали човече*, Стандард 2., Радио Б92, Београд, 1997.
- Славујевић Зоран, *Политички маркетинг*, Чигоја, Београд, 1999.
- Стевановић Бранислав, «Социјални и идентитарни еквиваленти постмодерне разноликости», у Зборнику *Традиција, модернизација, идентитети - Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, Филозофски факултет – Универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, 2011.
- Стојадиновић Миша, Вукчевић Дејана, „Проблем очувања идентитета на Балкану”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, год. VII, vol. 10, бр. 1/2011, стр. 87-100.
- Стојадиновић Миша, „Демократија у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, год. (XXII) X, vol. 23, бр. 1/2010.
- Стојадиновић Миша, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, година (XXIII) X, vol. 29, бр. 3/2011.
- Стојадиновић Миша, „Питање националног идентитета у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, год. (XXIII) X, vol. 27, бр. 1/2011.
- Стојиљковић Зоран, «Изборна апстиненција - резултати истраживања», у: *Политика и свакодневни живот III, Пробуђене наде - изневерена очекивања*, Фондација Heinrich Böll - Регионални уред за Југоисточну Европу, Београд, 2006.
- Суботић Момчило, „Српски национални идентитет: историски и савремени изазови”, Институт за политичке студије, Београд, *Политичка ревија*, год. (XXIII) X, vol. 29, бр. 3/2011.
- Стална конференција градова и општина, *Непосредно учешће грађана у јавном животу на локалном нивоу*, Београд, 2006.
- Трамошљанин Боро, *Нација, национализам и национални идентитет*, на http://www.sd.org.rs/files/godisnjak_br03/boro%20tramosljainin.pdf

Resume

The process of transforming societies those are in the process of transition and modernization in the recognition of multiculturalism, facing in modernity with the conflicts of

social and political power and monopoly ownership. From this arises a tendency initiating participation of social actors, ie, citizenship as a help in the stabilization of society and its regulation. In Serbia, the majority of citizens are not encouraged by their local government structures that reflect the way that aktivirju so that, together with these authorities, solve problems caused to local communities to make best use of all of its capacity to improve living conditions.

In accordance with the above, the paper presents recommendations to improve the direct participation of citizens at the local level. Citizen participation in the political life of the local community and the decisions taken by the local public administration is an important aspect of the development of modern society and democratic system. It is a mechanism for the establishment of an effective external supervision of the government, but also a way to create a policy close to the real needs of citizens. For the local community it is essential stressing that the establishment of clear rules for public participation in decision making should contribute to building trust between government and citizens, which is a prerequisite for the development of the culture of citizen participation in decision making but also for many other democratic changes.

We think that the only improvement of citizens' participation in the political life of the local community and the decisions taken by the local public administration and change the dominant model of national identity (for the purpose of establishing a regulated social order) can be derived from our society period of crisis and bring them to the normal level of functioning and existence of Citizenship.

End of the twentieth century discouraged illusionist that are, with a lot of enthusiasm, spoke and wrote about the rapid demise of nations. National identities are still a reality of modern society, a product of culture and the one of the main factors of internal integration, democratization of society and the growth factor of stability both on macro and micro level. Any discussion of national identity should be aimed at pointing to the need of national identity that, first, provides survival, and then encourages a versatile internal social development. Only such a national identity may be the surest pledge of the Serbian nation in current and upcoming regional and European integration. Only in this sense we can identify and claim that it is a modern national identity, which refers to everything that makes a people and in new and changed conditions, in the present

*and future time, to preserve themselves and their remains,
no matter what it inside and out impel to change.*

Овај рад је примљен 5. фебруара 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2012. године.